Utdanningsdirektoratet

Elevane sitt skulemiljø

Kapittel 9a i opplæringslova

LÆRINGSMILJØET

Opplæringslova:

Det fullstendige namnet er «Lov om grunnskulen og den vidaregåande opplæringa».

Opplæringslova: http://www.lovdata.no/all/nl-19980717-061.html

Opplæringslova kapittel 9a. Elevane sitt skulemiljø:

har rett til eit godt fysisk og psykososialt miljø. Dersom elevane meiner at rettane deira ikkje er sikra, kan dei sjølve eller foreldra deira be skulen retta opp moglege brot på lova. Oppmodinga skal behandlast som eit enkeltvedtak i samsvar med forvaltningslova. Den som kjem med oppmodinga, har rett til å klaga på enkeltvedtaket dersom han eller ho ikkje er fornøgd med det.

Opplæringslova kapittel 9a: http://www.lovdata.no/all/tl-19980717-061-011.html

Veileder om kapittel 9a: http://odin.dep.no/ufd/norsk/publ/veiledninger/045051-990068/dok-bn.html

Forvaltningslova:

Det fullstendige namnet er «Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker». Føremålet med lova er å gje den enkelte større rettstryggleik i møtet med den offentlege forvaltninga. Lova inneheld saksbehandlingsreglar som er nyttige også for forvaltningsstyresmaktene. Mellom anna pålegg ho skulen å informera foreldre og elevar om rutinane for enkeltvedtak, og at det er anledning til å klaga på slike vedtak.

Forvaltningslova: http://www.lovdata.no/all/nl-19670210-000.html

Kommunehelsetenestelova med "Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler mv":

Her har helsestyresmaktene formulert konkretiserte krav til det fysiske og psykososiale miljøet i skolen. Desse vedtektene og kapittel 9a utfyller kvarandre og bør derfor vurderast i samanheng.

Kommunehelsetjenesteloven: http://www.lovdata.no/all/nl-19821119-066.html

Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler mv: http://www.lovdata.no/for/sf/hd/hd-19951201-0928.html

Skuleeigar:

Skuleeigaren har eit overordna ansvar for skulane. Som regel er det kommunane som eig grunnskulane, medan fylkeskommunen er skuleeigar for den vidaregåande opplæringa. I tillegg finst det private skuleeigarar for friskular både på grunnskulenivå og på vidaregåande nivå.

Elevane si «arbeidsmiljølov»:

Lovparagrafen – § 9a – i opplæringslova om elevane sitt skulemiljø tok til å verka frå 1. april 2003. Dei nye vedtektene slår fast at «alle elevar i grunnskolar og vidaregåande skolar har rett til eit godt fysisk og psykososialt miljø som fremjar helse, trivsel og læring». Med denne paragrafen har elevar og foreldre fått større brukarmedverknad og betre klagerett. Skulen har fått tydelegare plikter, særleg når det gjeld det psykososiale miljøet.

Skulemiljøet har mykje å seia for trivselen og læringsresultata til elevane. Det er elevane sjølve som veit, og som bør seia frå om tilhøve ved skulemiljøet som bør betrast. Føremålet med denne brosjyren er å gje elevar og foreldre informasjon om § 9a i opplæringslova, kva for rettar elevar og foreldre har, og korleis ein kan gå fram for å gje melding om, eventuelt klaga på tilhøve ein ikkje er nøgd med. Skulane skal arbeida systematisk med å følgja opp elevane sitt skulemiljø og skal ha sett i verk tiltak for å følgja opp dei nye krava i opplæringslova.

Lova er til for å brukast! Bruk den!

Opplæringslova § 9a–1.

Generelle krav

Alle elevar i grunnskolar og vidaregåande skolar har rett til eit godt fysisk og psykososialt miljø som fremjar helse, trivsel og læring

1. april 2003 fekk kvar enkelt elev i grunnskulen og den vidaregåande skulen ein lovfesta rett til eit godt skulemiljø. Alle som opplever at inneklimaet eller andre forhold ved alt frå skulebygningen til skuleplassen gjev dei ubehag, kan venda seg til skulen og be om at feil og manglar blir retta opp. Like eins kan alle som kjenner ubehag ved at dei blir utsette for krenkjande ord og handlingar, som mobbing, vald, diskriminering, rasisme og utestenging, venda seg til skulen og be om at noko må bli gjort. Både elevar og foreldre kan venda seg til skulen og be om at feil og manglar ved skulemiljøet blir retta opp. Det bør dei gjera skriftleg.

Skulen pliktar å ta oppmodinga alvorleg og behandla henne etter saksbehandlingsreglane i forvaltningslova. Det inneber at skulen så snart som råd skal ta stilling til oppmodinga ved å gjera eit enkeltvedtak. Den som har bede om tiltak, skal få skriftleg melding om enkeltvedtaket. Dersom eleven eller foreldra ikkje er fornøgde med innhaldet i vedtaket, kan dei klaga. Det er òg mogleg å klaga dersom

> *«Alle elevar har endeleg fått ein lovfesta rett til eit godt fysisk og psykososialt skulemiljø. Både elevar og foreldre bør venda seg skriftleg til skulen dersom dei meiner at skulen ikkje tek vare på dei rettane elevane har etter kapittel 9a i opplæringslova. Elevar og foreldre kan senda ein klage til skulen dersom dei meiner at skulen ikkje tek brevet deira alvorleg»*

skulen ikkje reagerer på oppmodinga. Klagen skal behandlast av skulen/skuleeigaren. Dersom klagaren ikkje får medhald, skal (eller må) skulen/skuleeigaren senda klagen vidare til fylkesmannen.

Dersom fylkesmannen gjev klagaren medhald, må skulen retta seg etter dei pålegga som fylkesmannen gjev.

Kapittel 9a pålegg skulen å arbeida kontinuerleg for å sikra at skulemiljøet fremjar helse og tryggleik for elevane. Skulen skal engasjera elevane i planlegging og gjennomføring av tiltak som betrar helsa, miljøet og tryggleiken, og elevar og foreldre skal vera med i dette arbeidet. Samarbeidsutvalet, skuleutvalet, elevrådet og foreldrerådet skal heile tida vera orienterte om det som er viktig for skulemiljøet, mellom anna om hendingar, planar og vedtak. Elevrådet kan oppnemna skulemiljørepresentant(ar). Dei har rett til å få opplæring slik at dei kan vera aktivt med i arbeidet med å utvikla skulemiljøet. Foreldra skal òg trekkjast inn i arbeidet.

På dei neste sidene gjer vi først greie for kva vi meiner med det fysiske miljøet og så det psykososiale skulemiljøet. Så tek vi med eit par døme på brev som du som elev eller forelder kan senda til skulen for å få retta opp manglar ved det fysiske eller det psykososiale skulemiljøet. Du finn òg eit døme på korleis du kan forma ein klage dersom du ikkje får svar frå skulen – eller dersom du får eit svar du ikkje er fornøgd med.

Opplæringslova § 9a–2:

Det fysiske miljøet på skulen

Opplæringslova § 9a–2 første ledd
Skolane skal planleggjast, byggjast, tilretteleggjast og drivast slik at det blir teke omsyn til tryggleiken, helsa, trivselen og læringa til elevane.

«Det fysiske miljøet på skulen» vil kort seia korleis skulebygningen og uteområda på skulen fungerer. Sidan alle elevar har rett til eit godt fysisk miljø, må lysforholda i undervisningsromma og gangane vera gode. Det må ikkje vera for mykje støy. Det må ikkje vera for varmt eller kaldt inne. Lokala der elevane held til, skal vera reine og hygieniske. Lufta skal vera god å pusta i og ikkje innehalda farlege stoff eller gassar. Både ute- og inneforholda skal vera trivelege og slik utforma at risikoen for at elevane skal skada seg, er liten.

Skulen skal ha eit systematisk opplegg for å kontrollera at han oppfyller krava frå styresmaktene til det fysiske miljøet for elevane. Dette kallar vi internkontroll. Krava frå styresmaktene står i «Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v.» og i Sosial- og helsedirektoratets rettleiing til denne forskrifta. Skulen må kunna dokumentera at det fysiske miljøet tilfredsstiller desse krava.

Alle kan venda seg til skuleleiinga og be om å få ei oversikt over dei ulike sidene ved skulemiljøet og dei pla-

> *«Dersom ein eller fleire elevar meiner at skulen har eit fysisk skulemiljø som gjev dei ubehag, kan dei sjølve eller foreldra venda seg skriftleg til skulen. I brevet skal dei peika på det som ser ut til å vera i vegen med det fysiske skulemiljøet, og gjerne koma med framlegg til kva som bør gjerast. Skulen må gjera eit enkeltvedtak når det kjem eit slikt brev. Dersom det ikkje blir gjort, eller dersom dei som sende det, ikkje er fornøgde med vedtaket, kan dei klaga på vedtaket.»*

nane og rutinane skulen har for å gjera det fysiske miljøet endå bedre.

Alle som er tilsette på skulen, skal gjera sitt til at det fysiske miljøet er godt. Likevel er dette først og fremst eit leiaransvar. Leiinga har eit spesielt ansvar for at internkontrollen registrerer når det fysiske miljøet er for dårleg. Det skal vera rutinar for å betra miljøet når det trengst, og for å vurdera effekten av tiltak som ein set i verk for å betra miljøet. For somme delar av det fysiske miljøet er det enkelt å måla om miljøet er godt eller dårleg. Dette bør interessera alle elevar, og skulen bør gje elevane opplæring slik at dei sjølve kan måla mellom anna lysforhold, støy og temperatur. Ei forklaring på korleis dette kan gjerast, finst på nettstaden www.miljolare.no/skolemiljo

Dersom elevar opplever ubehag som dei meiner har samanheng med det fysiske miljøet, kan foreldra eller elevane sjølve be skulen om tiltak for å betra forholda. Ei slik oppmoding bør vera skriftleg og skal behandlast etter reglane om enkeltvedtak i forvaltningslova. Dersom den som bed om tiltak, ikkje er fornøgd med enkeltvedtaket som skulen gjer, eller skulen ikkje gjer enkeltvedtak innan rimeleg tid, har han eller ho rett til å klaga. Klagen på enkeltvedtaket skal stilast til fylkesmannen, men skal sendast til skulen slik at skulen/skuleeigaren kan behandla han. Dersom skulen/skuleeigaren ikkje gjev klagaren medhald, skal dei senda klagen vidare til fylkesmannen så snart som råd.

§ 9a–3: Det psykososiale miljøet på skulen

Opplæringslova § 9a–3 andre ledd

Dersom nokon som er tilsett ved skulen, får kunnskap eller mistanke om at ein elev blir utsett for krenkjande ord eller handlingar som mobbing, diskriminering, vald eller rasisme, skal vedkommande snarast undersøkje saka og varsle skuleleiinga, og dersom det er nødvendig og mogleg, sjølv gripe direkte inn.

«Skulens psykososiale miljø» handlar om korleis tilsette og elevar oppfører seg mot kvarandre på skulen. Det lèt seg ikkje gjera å laga detaljerte reglar og forventningar til all åtferd, men alle elevar har ein individuell rett til å ikkje bli sjikanerte gjennom krenkjande ord og handlingar, som **mobbing, vald, rasisme, diskriminering og utestenging**. Det vil seia at alle som arbeider på skulen, pliktar å syta for at ikkje ein einaste elev blir utsett for slike ord og handlingar. Skuleleiinga skal sjå til at rutinane ved skulen er så gode at eventuelle krenkingar kan bli avslørte raskt, og at tiltaka for å rydda opp i slike problem er effektive. Internkontrollen skal dessuten syta for at alle krenkingar blir registrerte, og at effekten av tiltak mot dei blir vurdert.

Både elevar og foreldre kan venda seg til skuleleiinga og be om ei oversikt over mobbing, vald, rasisme, diskriminering og utestenging på skulen. Dei kan òg be om å få sjå kva for skriftlege planar skulen har for å handtera desse problema.

> *Dersom ein eller fleire elevar kjenner seg sjikanerte av krenkjande ord eller handlingar uten at skulen grip inn og stoppar krenkingane, kan dei sjølve eller foreldra venda seg skriftleg til skulen/skuleeigaren. Brevet bør peika på kva eleven kjenner seg krenkt av. Skulen må gjera eit enkeltvedtak når det kjem eit slikt brev. Dersom det ikkje blir gjort, eller dersom dei som sende det, ikkje er fornøgde med vedtaket, kan dei klaga på vedtaket.*

Vald vil seia at nokon bruker fysisk makt for å skada andre.

Rasisme vil seia at somme blir behandla annleis eller plaga, til dømes fordi dei har ein annan hudfarge eller snakkar eit anna språk.

Diskriminering inneber at ein person blir dårlegare behandla eller trakassert, til dømes på grunn av kjønn, funksjonsevne, tru, hudfarge eller opphav (nasjonalt eller etnisk).

Utestenging vil seia at ein elev så godt som alltid blir halden utanfor ei gruppe eller ein klasse.

Mobbing inneber at ein eller flere elevar seier eller gjer vonde og ubehagelege ting mot ein annen elev. Ved mobbing skjer dette fleire gonger, og den som blir utsett, har vanskeleg for å forsvara seg.

Både vald, rasistiske utsegner, diskriminering og utestenging kan vera krenkingar som blir nytta i mobbing gong på gong og over tid, og går ut over eit offer som ikkje kan forsvara seg.

Det er ikkje alltid lett å skilja mellom dei krenkingane som er omtala i § 9a–3. Lista ovanfor gjev ein liten pekepinn. Det viktigaste er å hugsa at alle elevar har rett til å ikkje bli utsette for krenkjande ord og handlingar, og at alle tilsette på skulen pliktar å reagera dersom dei får kjennskap til eller mistanke om at elevar blir utsett for slikt. Dei skal undersøkja saka, varsla skuleleiinga og om det trengst, gripa direkte inn sjølve. Leiinga har plikt til å arbeida ut gode planar mot krenkingar – og å informera både elevar og foreldre om rettane deira i samband med det!

Døme på brev som gjeld forhold på skulen

Dersom du som elev eller forelder har noko å utsetja på det fysiske eller det psykososiale miljøet på skulen, kan du ta kontakt med skulen. Dersom du meiner at skulen ikkje kan hjelpa deg, vender du deg skriftleg. Eit slikt brev kan utformast som i døma nedanfor.

Når du meiner at **det fysiske miljøet** på skulen verkar hemmande (jf. opplæringslova § 9a–2), kan du ordleggja deg slik:

> *23. sept. 2006*
>
> *Til rektor*
>
> *Som føresett til Herdis gjer eg merksam på at ho kvar dag kjem heim frå skulen med rennande auge og nase. Ho er støvallergikar og treng eit godt reingjort miljø. Eg viser til § 9a–2 i opplæringslova og bed skulen gjera greie for kva som vil bli gjort for å betra forholda.*
>
> *Vennleg helsing*
> *Føresett*

Når du meiner at **det psykososiale miljøet** på skulen verkar hemmande (jf. opplæringslova § 9a–3), kan du ordleggja deg slik:

> *23. sept. 2006*
>
> *Til rektor*
>
> *Som føresett til Jørgen gjer eg merksam på at han blir utsett for mobbing av nokre elevar på skulen (eller i gruppa/klassen). Eg viser til § 9a–3 i opplæringslova og bed skulen gjera greie for kva som vil bli gjort for å stoppa mobbinga av sonen min.*
>
> *Vennleg helsing*
> *Føresett*

Skulen pliktar å behandla brev etter reglane i forvaltningslova og svara raskt, seinast innan fire veker, i samsvar med god forvaltningsskikk. Men same kva skulen svarar, skal skulen gjera merksam på at det er eit enkeltvedtak, og at du har rett til å klaga på vedtaket, og forklara korleis du skal gå fram dersom du vil klaga.

Døme på klagebrev

Dersom du er misfornøgd med svaret frå skulen – eller du ikkje har fått svar innan fire veker – kan du klaga på vedtaket. Klagen rettar du til fylkesmannen, men klagebrevet skal leverast til skulen slik at skulen eller skuleeigaren får høve til å ta stilling til saka ein gong til. Ein klage på enkeltvedtak som skulen har gjort etter

ei skriftleg oppmoding om å betra **det fysiske miljøet** (jf. opplæringslova § 9a–2), kan sjå slik ut:

23. sept. 2006

Til fylkesmannen

Som føresett til Herdis har eg, ved å visa til § 9a–2 i opplæringslova, bede ....skule om å betra reinhaldet der for dotter mi, som er støvallergisk. Eg er misfornøgd med svaret frå skulen fordi det ikkje inneheld eit einaste truverdig tiltak som kan få slutt på plagene hennar. Eg meiner at dette må gjerast: ....

Vennleg helsing
Føresett

Eventuelt:

Det er no meir enn fire veker sidan eg skreiv til skulen. Eg har purra, men har framleis ikkje fått svar.

Ein klage på enkeltvedtak som skulen har gjort etter ei skriftleg oppmoding om å betra det psykososiale miljøet (jf. opplæringslova § 9a–3), kan sjå slik ut:

23. sept. 2006

Til fylkesmannen

Som føresett til Jørgen har eg, ved å visa til § 9a–3 i opplæringslova, bede ....skule om å få slutt på mobbinga av son min. Eg er misfornøgd med svaret fordi det ikkje inneheld eit einaste truverdig tiltak som kan få slutt på mobbinga. Eg meiner dette må gjerast: ....

Vennleg helsing
Føresett

Skulen må no ta stilling til klagen og gje eit svar. Dersom skulen kjem klagaren i møte, sluttar saka der. Dersom skulen ikkje vil gjera endringar, går saka til skuleeigaren og vidare til fylkesmannen.

Fylkesmannen har mynde til å avgjera om skulen har oppfylt krava i kapittel 9a i opplæringslova eller ikkje. Dersom fylkesmannen finn at skulen har gjort det, pålegg han skulen å setja i verk nødvendige tiltak straks.

Ver merksam på at i dei tilfella der det er skulen som varslar foreldra om at barnet deira blir utsett for ubehag, til dømes mobbing, er det ikkje sjølvsagt at føresegnene om enkeltvedtak blir nytta. Men du kan be om å få ei slik behandling. Brevet kan sjå slik ut:

Skulen har i dag meldt frå om at son min blir utsett for mobbing. Eg bed om at det blir sett inn tiltak for å få slutt på dette.

I alle høve gjev kapittel 9a i opplæringslova – «elevane si arbeidsmiljølov» – kvar enkelt elev ein individuell rett til eit godt skulemiljø.

Lova er til for at ho skal brukast. Bruk henne!

Kolstadgata 1
Postboks 2924 Tøyen
0608 OSLO

Telefon 23 30 12 00
Telefaks 23 30 12 99

Internett: http://www.utdanningsdirektoratet.no
E-post: post@utdanningsdirektoratet.no

Magnolia design as • Foto: Bård Gudim og Tom Riis

Utdanningsdirektoratet